

Het mollewerk van een Gents geneesheer uit de patriottentijd

door

DR. L. ELAUT

In zijn *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*¹ schrijft H. J. Elias, sprekend over het voortlevend Vlaams taalbewustzijn omstreeks de jaren 1780-1814: „In de kring van de geneesheren schijnt men sterker volksverbonden gebleven te zijn dan in andere kringen: in 1792 kondigt L. J. E. Pluvier, een Bruggeling, als heelmeester gevestigd te Westrem (O.-Vl.) die zijn kandidatuur stelt voor de Academie, een verhandeling aan over de oorzaken van het verval van de Vlaamse taal. Wij zullen uit dit milieu van de geneesheren, ook in de Franse tijd, nog een krachtige stem voor de rechten van de moedertaal horen opgaan.”

Op diverse plaatsen van Elias' vierdelig boek staan inderdaad tal van geneesheren vermeld die op dat gebied hun sporen verdiend hebben. Mij schieten de namen te binnen van P. E. Wauters uit Gent, van P. J. van Baveghem uit Baasrode, F. D. van Daele uit Ieper, J. A. Roselt uit Machelen-Leie, J. Kluyskens uit Gent, J. L. Kesteloot uit Nieuwpoort.

Onder diegenen die wat later in Zuid-Nederland in nagenoeg dezelfde omstandigheden de Vlaamse handschoen in een naar volkomen verfransing strevende omgeving opnamen, vermeld ik slechts dokter Ferdinand Snellaert (1809-1872) uit Kortrijk en Gent². Van L. J. E. Pluvier, van wie Elias gewag maakt, is niets nader bekend. En vergeten we zeker niet de talrijke Antwerpse geneesheren in de bloempjes te zetten, die in Consciencés jonge tijd zich luidruchtig de Vlaamse zaak aantrokken, en de goede doch lastige strijd hebben gestreden.

Het zou de moeite lonen de psychologische gronden te achterhalen waarom precies de artsen zich in zo'n sterke mate aan het Vlaamse motief gelegen lieten. Vinnigheid, snibbigheid zelfs, sinds archaische tijden met 't beroep onafscheidbaar verbonden? Non-konformisme dat in het beroepsleven weinig of geen remmen moet ontzien en zich onbeschoemd, zonder inhibities, kan laten gelden? Een vlak onder de opperhuid gelokalizeerde hoge drempelwaarde

1. Nederl. Boekh. Antwerpen, 1963, dl. I, 120.

2. Elaut, L., F. A. Snellaert, *de geneesheer*, in: *Verb. Kon. Vl. Ac. v. Taal en Lett.*, 1969, 187-219.

van een psycho-biologisch prikkelcoëfficiënt, en een daaraan vastzittende geneigdheid om te kontesteren en dadelijk tot konsekventies over te gaan? De bewustheid van onafhankelijk te zijn en de onweerstaanbare drang om zich met de krachtlijnen van het ogenblik te meten, en te laten zien dat men ook wat aankan?

Of dat alles te gelijk? Feit is dat de geneesheren vanaf het ogenblik dat de Vlaamse gedachte zich in het openbare leven liet voelen, gauw toehapten, zeer dikwijls tegen de gezeten ideologieën in 't geweer traden, liefst van al tegen een te sterk opdringen van de klerikale invloed in de eigen zaken en in de zaken des lands. Zij lieten niet gemakkelijk aan hun huid zitten, hun afweerreflexen kwamen spoedig los. Wat Descartes in de zestiende eeuw, en de Encyclopedisten in de zeventiende en achttiende eeuw te broeden hadden gelegd, bleef in hen klaarwakker.

Het hoofdmotief van hun spontane streef- en ageertendens houdt zeker verband met het vrij beroep van de geneesheren, men had ze niet vergeefs tot zelfstandig denkende mannen opgevoed; luidde zo niet het dagelijkse keervers van hun academische vorming? Bovendien sproten de artsen grotendeels uit de tussenklasse, de Derde Stand van de maatschappij, uit de hard werkende, traditioneel beproefde landelijke of middenstandskringen, en ze gaven niet zo maar vanzelf die eeuwenheugende banden prijs.

Psychosociale, veel meer dan economische beweegredenen, moeten in 't oog gehouden worden wanneer men zoekt naar wat aan de grondslag kan liggen van de verbondenheid van de Vlaamse artsen met de volksnationale kern in de ertsen van de samenleving waaruit zij stamden, en met dewelke zij dagelijks, beroepshalve, in nauw vleselijk en geestelijk contact leefden.

Bij diegenen onder de beoefenaren van de geneeskunst die niet aan de universiteit gestudeerd hadden, maar hun beroepsbekwaamheid van de meesters van de chirurgijngilden hadden ontvangen, d.i. bij de „heelmeesters”, was de volksnationale bewogenheid stevigst van al. Zij uitte zich door het uitsluitend gebruik van het Nederlands in hun professionele en wetenschappelijke geschriften, ook lang nadat het Frans door de bezetters opgedrongen werd.

* * *

Een van de artsen die in bovengeschetst tijds- en geestes kader thuishoren, werd door H. J. Elias³, met name vernoemd, de Gentenaar Jan Baptist Vervier (1750-1817). Hij was de vader van de schrijver Karel August Vervier (Gent 1786 - Waarschoot Dam 1872). Deze laatste werd door Ada Deprez⁴ gekenschetst als een

3. *Op. cit.*, I, 144.

4. *Brieven van J. F. Willems*, 281.

verdediger van de moedertaal en als een niet onverdienstelijk Nederlands en Frans dichter⁵.

Die appreciatie uit een bevoegde literair-historische pen, typeert het milieu dat Jan Baptist Vervier tot het zijne had gemaakt en dat hij als gezinshoofd aan zijn kinderen doorgaf.

J. B. Vervier was een universitair gevormde arts en stamde niet uit de landelijke stand, maar uit een milieu van rechtskundigen die van huize uit aan de Aufklärung niet vreemd zullen geweest zijn.

In een voetnoot van zijn *Letteroefening*⁶ zegt Jan Baptists zoon, K. A. Vervier: „in 1573 kwam de familie Vervier, als de Huguenotsche gezindheid aengekleefd zynde, uit de stad Pont-à-Mousson, in Lotharingen naer Vlaenderen gevluht”. Kontestatie en nonkonformisme zaten de Verviers al van oudsher in het bloed.

Voorts zet Elias het weerstrevige karakter van J. Baptist Vervier in dezer voege in het licht: „Onze belangstelling dient een oogenblik te gaan naar een paar publikaties uit het tijdperk van de Brabantse Revolutie. Hier zijn twee namen te weerhouden: de naam van een boek en de naam van een drukker-pamfletschrijver. Het boek is *Die Excellente Print-Cronike van Vlaenderen* die verscheen na de omwenteling, in 1791, en geschreven werd door een groep Gentenaars, vijanden van het triumferend klerikalisme van de patriotten. Algemeen worden J. B. Cannaert (1768-1840), J. B. Vervier (1750-1817) en K. L. Diericx (1756-1823) als dusdanig genoemd.”⁷

K. A. Vervier treurt, zoals een dichter uit die tijd dat doet, *Bij het lijk mijns vaders*⁸ op 15 december 1817, en in 1833 bij het „bezoek met mijn broeder afgelegd aan de grafstede onzer Voorvaderen te Nevele”. De toon is zwaartillend en de poëtische tranen worden ternauwernood bedwongen. De verzen klinken diep vroom, ik zou haast zeggen dat ze overvloeien van Calvinjse gestrengheid.

Of de „Huguenotsche gezindheid” te dier gelegenheid bij het graf van vader J. Baptist Vervier de geneesheer, en bij de grafstede van de voorvaderen, in hun telg dichter Karel August weer opduikt, zal ik in het midden laten. Of de Verviers drukke kerk-gangers waren, heb ik ook niet achterhaald. Wel kwam mij ter ore dat zij te Eeklo, waar Karel August woonde en stierf (eigenlijk in zijn kasteeltje te Waarschoot-Dam op de grens met Eeklo), niet als zeer klerikaal aangeschreven stonden, een reputatie die er met

5. Het volledige dichtwerk van K. A. Vervier werd verzameld in een postume bundel *Varia*, Univ. Bibl. Gent G8538 (12).

6. Gent, 1840, 93.

7. *Op. cit.*, I, 144.

8. *Letteroefening*, Gent, 90. Bij navraag bij dhr A. Janssens, de beste kenner van Neveles geschiedenis, is op het kerkhof aldaar van een Vervier-grafstede niets meer te vinden.

de naam Vervier verbonden is gebleven⁹. Overigens schreef K. A. Vervier een *Jubelkrans der Vrijmetselarij in het Koninkrijk der Nederlanden* en naamtekende hij daar Br(oeder) C. A. Vervier (1841). Hij zond in 1861 een gedicht *Verbroedering; de Zuid-Nederlanders aan hunne Broeders in Noord-Nederland*, en stelde in 1857 een *Openbare Verdediging der Vrijmetselarij* te schrift.

De drie Verviers van wie onze kultuurgeschiedenis gewag maakt, behoorden tot de Tiers Etat van de geestesarbeiders. Vader Filip was prokureur bij de Raad van Vlaanderen en een verdienstelijk bloemenschilder¹⁰; zijn zoon Jan Baptist was een licentiaat in de geneeskunde; dezes zoon Karel August was lid van de Provinciale Staten vóór, en lid van de Provincieraad van Oost-Vlaanderen na 1830. Voorts stond deze laatste bekend als filantroop. Hij was bestuurslid van de Société des Beaux Arts *Regat Prudentia Vires*, en van de vereniging *Tot Nut van 't Algemeen*¹¹. Deze titels tonen aan in welke richting het bestuurslid zijn invloed liet gelden.

* * *

Laten wij ons thans bezighouden met de geneesheer uit de Vervierstam. Zoals dat van zijn vader, speelde het leven van Jan Baptist Vervier zich in het Gentse af. Geboren in 't jaar 1750 en gediplomeerd in 1777 stamde hij uit het Ancien Régime, maar zijn hart ging naar de nieuwe ideologieën uit.

Alles wijst erop dat de geestelijke stromingen die opgeld deden, vat op hem gekregen hadden, vermits hij betrokken was in een vinnige pamflettenstrijd, en een prentkroniek hielp aanleggen over de vaderlandse gebeurtenissen. Hij was een goed tekenaar en liet zijn stift niet onbetuigd, eenvoudig maar raak. De volledige titel van de kroniek luidt: *Dits die Excellente Print-Cronike van Vlaenderen, Beginnende met Marten Bast eersten Forestier van de Republique dezer Provincie, ende behelzende alle de vroomen feyten die aldaer ende in de geunieerde Provincien begaen zyn, tot ende met de Regeeringe van dezen onzen doorlugtisten hoochgeboren Verlosser den Keyzer en Graef Leopoldus II, gepensioneerden Historie-Schryver van wylen Hunne Hoogmogende. - 't Hantwerpen, op de Lombaerde-Veste, in den witten Hasewint, by my Jan van Ghelen*¹².

Reeds in deze titel en in het woord Aan den lezer ontbreekt het niet aan schimpscheuten en toespelingen. De Latijnse Approbatio is genaamtekend door „den papieren Bisschop Kervyn”. De kroniek

9. Uit persoonlijke gesprekken met personen uit het Eeklose afkomstig.

10. F. V. Goethals, *Histoire Litt. Sc. Arts en Belgique*, Bruxelles, 1842, III, 378 (met portret).

11. Ibid.

12. 307 blz., 177 mm × 105 mm.

loopt van 13 november 1789 tot 8 januari 1791, en is een van de scherpste antiklerikale schotschriften die men zich kan voorstellen. Zij commentarieert honderden voorvallen in het graafschap Vlaanderen en neemt liefst pastoors, monniken, abten, dekens, heelemeesters, enz. op de korrel. „Het eerwaardig Galgenaes den wispeltuerigen Pastor de Bast” een befaamd Gents kanselredenaar, moet het zeer dikwijls ontgelden. Zware beschuldigingen worden geuit, verhalen van knevelarij door de machthebbers gepleegd, zijn niet uit de lucht. Onderpatoors gaan om ter meest met hun huishoudster of hun vrouwelijke parochianen naar bed. Het houdt niet op, liefst met alle precieze gegevens om de lokale kleur er dik op te leggen. Geen enkele moderne chronique scandaleuse kan het daarbij halen. De substituten en heel het gerechterlijk apparaat van vandaag zouden voor maanden de handen volhebben, zelfs met een dubbele personeelsbezetting, als ze alles wilden onderzoeken, opsporen en vonnissen.

Het is een tijdsaanwijzing die dienst doet als bandopnemer voor historici en sociologen. De feiten spelen zich af op het ogenblik van de Brabantse Omwenteling die gevoerd werd onder leiding van Hendrik van der Noot, op het ogenblik dat ook in Frankrijk de Revolutie uitgebroken was, met de vruchten waarvan men in het graafschap Vlaanderen in het eerstkomende decennium zou afrekenen.

Jan Baptist Vervier, de medicus, had een hand in het spel en heeft bijgedragen om de geesten rijp te maken voor de op til zijnde stroomversnelling. Eens te meer luidt de konklusie dat de geneesheren graag bij de strekdammen staan waar de branding sterkst is. De *Print-Cronike* tekent op haar manier het temperament en de geestesgerichtheid van Vervier die met zijn veertigste jaar volop in de sporreling staat, en als een roervink meedoet in de vaderlandse moerlemeie.

* * *

Laten we thans nader de levensloop van de man analyseren en in het bijzonder zijn medische activiteit nagaan, om te oordelen of daar aanknopingspunten te vinden zijn met de agitatorische neigingen die bij hem zo manifest naar buiten treden.

Zeer jong verloor hij zijn vader¹³. Uit het gepatroneerd kollege van Geel waar hij humaniora volgde ontsnapt, liet hij zich inlijven bij een infanterieregiment. Ook uit die beknelling maakte hij zich, op twintigjarige leeftijd, los en ging te Leuven in de geneeskunde studeren. Op 22 april 1777 verwierf hij er de bul van licentiaat in de medicijnen.

13. F. V. Goethals, *op. cit.*, 377.

De roep van het avontuur lokte hem kort daarna opnieuw naar het leger. Na de Vrede van Teschen, die in 1779 een eind maakte aan de Beijerse Successieoorlog, trok hij als arts met een geheime regeringsopdracht mee naar Afrika en naar de Antillen, op zoek naar een afgelegen eiland waar men de zwarte slaven zou ontschepen die voor verdere oorlogsvoering nutteloos geworden waren. Het schijnt dat Vervier met dat doel meer dan één lange zeereis meegemaakt heeft.

Na die wederwaardigheden waarvan geen nadere sporen in zijn levensrelaas te vinden zijn, maar die toch een licht werpen op 's mans karakterstijl, vindt men Vervier als een gevestigd geneesheer te Gent. Hij zou zijn geboortestad niet meer verlaten en als een toegewijd arts, als een kunstminnaar, als een publicist en kontroversist zijn rol spelen. In 1785 was hij assessor bij het Gentse Collegium Medicum en sprak de *Redenvoering* uit op de plechtige prijsuitdeling aan de leerlingen van de vroedvrouwenschool¹⁴. De avonturier was een man van aanzien aan het worden.

Zijn ingeboren ondogmatische liberale duivel was evenwel op verre na niet dood. Te Gent zocht hij omgang met progressiegezinde elementen en oefende hij zich door studie en lektuur in de kunst van de dialectiek, liefst ten koste van de theologie. Geestelijk steekspel houden met monniken werd zijn geliefkoosde vrijetijdsbesteding.

Hij knoopte ondermeer vriendschap aan met de beruchte Fr. D. Vervisch, ex-pater kapucijn Auxilius, biechtvader en predikant, later onderpastoor te Zeveren en te Gent, pastoor en kommandant van het keizerlijk fort Liefkenshoek te Kallo, konstitutionele pastoor te Hazebroek, van diefstal en samenzwering beschuldigd en te Parijs onthoofd op 4 december 1793¹⁵. J. B. Vervier had aan die afvallige verpolitiekte priester een uitstekend leermeester die hem in de kronkelwegen van de theologie best kon inleiden. Hij zou zich te gelegenertijd niet onbetuigd laten.

Andere dikke vrienden waren raadsheer-pensionaris K. L. Diericx (1756-1822), en advocaat I. van Toers (1767-1844).

De eerste¹⁶, een tegenstander van de Brabantse Omwenteling, moest naar Rijsel vluchten en bekogelde van daaruit de patriotten met de felste pamfletten. Bij de intrede van de Fransen te Gent sloeg hij op de vlucht. Zijn leven lang bleef hij een aanhanger van Jozef II en diens staatkundige theorieën. Hij was de man naar het hart van Vervier, met hem gaf hij de *Print-Cronike* uit.

14. Te Gend, by J. F. vander Schueren, 1785.

15. De Feller, *Generale Biecht*, Gent, 1794.

16. Biogr. Nat., 1878, IV, 58.

De tweede uit het Gentse vrijzinnige cenakel was jonger dan Vervier, doch kleefde dezelfde gedachten aan. Hij speelde een rol in de kastelenij van Oudburg, en was onder de Franse bezetting stadssekretaris. Beschuldigd onderduims de opstand van de boeren te steunen, werd hij naar Parijs weggesleept; hij kwam weer vrij en, na tal van ambtswisselingen onder de opeenvolgende regimes, werd hij een van de kopstukken der Gentse orangisten. Bij wie kon Vervier beter steun vinden voor zijn onderhandse agitatie?

Jozef Bernard Cannaert (1768-1848), nog een jongere, doch geen geringer dweper met de vruchten van de Verlichting, was eerst stadssekretaris van Gent, later raadsheer bij het Verbrekingshof te Brussel. Hij was een kenner van het oude strafrecht in Vlaanderen¹⁷. Men noemt hem als een van de uitgevers van de *Print-Cronike*.

Zoals men ziet, bewoog onze dokter zich in een ongeveinsd milieu van nieuwlichters. Niet de minst vinnige, was hij zeker diegene die met de vlotste pen zijn aanleg botvierde. De geboren spotvogel mengde met de ironie een flinke dosis sarkasme waar het pas gaf.

* * *

Op een van de meest kritieke momenten waaraan Gentse partizanen en tegenpartizanen van de Brabantse Omwenteling in hun stad blootstonden, bewees Vervier evenwel een moedig en nauwgezet medicus te zijn, die zijn beroepspllicht boven al het andere plaatste. Met kollega's uit het Collegium Medicum gelukte het hem ambulances op te richten, waar de slachtoffers van de intrede der Patriotten te Gent op 13 november 1789, medische verzorging konden ontvangen.

Liefst toch werd Dokter M. van Dueren als leider van die hulp-aktie aangesteld, omdat men wijselijk oordeelde dat een uitgesproken Jozefinist als J. B. Vervier daarvoor niet de geschikte man was¹⁸. Een publieke scheldpartij was die aanstelling voorafgegaan waarin Vervier, ondanks zijn goede bedoelingen met de zieken en de voorzorgen die genomen werden om alles korrek te doen verlopen, het mikpunt was. Men verweet hem een „vijg” te zijn, de vulgaire spotnaam voor de keizersgezinden tijdens de Brabantse Omwenteling.

Omstreeks die tijd onderhield Vervier nauwe betrekkingen met de hertog d'Ursel, die men verdacht een tegenomwenteling te beramen en daarom, voorzichtigheidshalve, in de Baudelooabdij

17. Biogr. Nat., 1870, III, 286.

18. Marquis de Bruges, *Histoire Politique de la Révolution Flamande*, Londres (d.i. Gent), 1792, 52.

werd opgesloten. Vervier nam de edelman onder zijn bescherming, ging bij politieke vrienden voor hem ten beste spreken en kon de vrijlating bewerken.

Zo zien wij Vervier steeds deel uitmaken van, of betrokken zijn bij de kringen van hen die leven zowel van de staatspolitieke ondergrondse als van de bovengrondse spanningen. Hij was harts-tochtelijk in beslag genomen en als geprangd door het motief dat alle denkers en gestudeerden op het eind van de achttiende eeuw in ons land bezighield. Afzijdig blijven lag in zijn aard niet.

Die drang was de gevestigde medicus, die bruieste van opgepropte hervormingsdrift te sterk, om te midden van de op elkaar volgende botsingen van partijen en politieke leerstelsels bij de pakken te blijven zitten. Hij voelde er blijkbaar niet veel voor met de wapens in de hand op de barrikades te staan, maar de honderdogige Argus die in hem schuilging, stortte zich roekeloos in het gevaarlijke bedrijf van de geheime pamfletschrijverij, en tekende dag voor dag de kleine voorvalletjes in het Graafschap Vlaanderen op. Op die manier zou hij zich zijn tegenstanders van de hals houden, door ze aan de publieke verachting prijs te geven. De kringen waarin Vervier verkeerde verkneukelden zich om ter meest aan de verhaaltjes die in de *Excellente Print-Cronike van Vlaenderen* te boek gesteld werden.

Naar het getuigenis van Ch. van Hulthem¹⁹ die het beleefd had, en van diegenen die er te midden in stonden, was Vervier de voornaamste auteur van die satirische geschiedenis der Brabantse Omwenteling. Zij zag het licht onder een pseudoniem, toen de gevaarlijkste gebeurtenissen al aan 't wegebben waren.

Alles wijst erop dat Vervier te Gent, onder de geestdrijverijen door, zijn menslievend beroep eer aandeed. Hij schreef een paar medische boekjes, niet zonder ondertussen een oog in 't zeil te houden om paraat te blijven, en de geestelijke vrijmaking van het volk in zijn spoor te leiden.

In de maand september 1793 deed hij zich opnieuw kennen als de geneesheer wie het heil van de patiënten boven alles lief is.

Na de slag bij Hondschote²⁰, waar de hertog van York vanwege de Franse generaal Houchard een nederlaag opliep, werd een groot aantal zwaargekwetste Engelsen naar Gent afgevoerd. In het Rasphuis ondergebracht, waren ze er aan de zorgen van hoofdgeneesheer Vervier toevertrouwd. Gebrek aan verbandmiddelen en oppropping in ongezonde lokaliteiten veroorzaakten besmettingen, die noch verplegers noch dokters ontzagen. Vervier zelf viel slacht-

19. Cfr. F. V. Goethals, *op. cit.*, 384.

20. Op 6, 7, 8 september 1793.

offer van de tyfuskoorts en zou gestorven zijn, als hij niet verpleegd geweest was door twee Engelse geneesheren, die de hertog van York ter hulp gezonden had.

Voor de aan zijn soldaten verleende zorgen zond de hertog aan de Gentse geneesheer een dankbrief met een mandaat van 200 guinjes. De woelzuchtige arts was in staat zichzelf aan levensgevaar bloot te stellen ter wille van de anderen.

Dat deed hij trouwens voort wanneer de Franse bezettingsroes te Gent hoogtij vierde en zich aan de persoon en aan de bezittingen van de kloosterlingen vergreep. Vervier die de pijlen van zijn spot jarenlang op de clerus had gericht, trotseerde de overmoed van de Jakobijnen. Hij ging voor de slachtoffers die zijn gevoelig hart beroerden ten beste spreken, en kon meer dan een van de wegvvoering en de dood redden. Men heeft hem daarvoor dankbaar lof geschonken. Waar onrecht gepleegd werd, stond hij aan de zijde van de verdrukten en de zwakken.

* * *

Wat vermeldt het levensrelaas van J. B. Vervier onder het Franse regime? Uit niets blijkt dat hij er een aktieve strijd tegen aangebonden heeft. Van meet af aan is hij in een noodzakelijke kollaboratie meegegaan. Wanneer tot de oprichting van een geneeskundige Ecole Centrale te Gent werd besloten, maakte hij deel uit van de jury die de instelling moest op gang brengen.

Het kunstleven en het artistieke patrimonium van zijn geboortestad lagen hem nauw aan het hart. Zelf legde hij een kunstverzameling aan, die bij de kenners hoog aangeschreven stond. Ze werd door Joséphine de Beauharnais in hoogsteigen persoon bezocht op 16 juli 1803.

Met de pastoor van St.-Niklaaskerk, M. De Bast, die in zijn latere levensjaren meer naar de kunsthistorie en de oudheidskunde dan naar politieke kibbelpartijen afgezwent was, kreeg Vervier het toch meer dan eens aan de stok. De driftkop van jaren te voren kon moeilijk in hem doodgaan. In De Bast overigens ook niet. Wanneer deze laatste K. L. Diericx, Verviers vriend op leven en dood, een pad in de korf gezet had, was het Vervier die wraaknam op een manier waar heel Gent pret aan beleefde.

Te Merelbeke, waar De Bast opgravingen verrichtte, liet Vervier tersluiks een oude kruik in de grond stoppen vol antieke potscherven met een verstukkeld inschrift „Marti ast myst mer IV”. De Merelbeekse pastoor, die bij de ontdekking van de kruik aanwezig was, zond de vondst naar De Bast die dadelijk de inskriptie vervolledigde tot „Marti hastato mystae merentes: aan lansdrager Mars de bedroefde Romeinse priesters”. De chagrijnige kanunnik

liep in de val. Vervier triomfeerde wanneer hij zijn eigen lezing gaf : „Martin De Bast mystifié à Merelbeke en 1804”. De spotvogel kon zijn aard niet loochenen, hij was onverbetterlijk.

Uit dezelfde tijd stamt, naar algemeen gevoelen, *Den Paralipomenon met zyne Prologe*, een in gotische letters gedrukt stuk zonder aanduiding van jaartal, uitgever of plaats. F. V. Goethals²¹, Verviers voornaamste biograaf, is niet mals voor de auteur en beschuldigt hem van kwade bedoelingen, omdat hij strikken spant om er de lichtgelovigen in te vangen. Dit onder de mantel van een toepassing op bijbelkronieken opgesteld geschrift, zit vol niepigheden waarmede op een Gents apoteker gemikt wordt. Het was inderdaad niet netjes²².

Het hoofdgegeven speelt zich af in „het vijfde jaar der regeeringe Josephs” dat is omstreeks 1770, te „Gandavum de Hoofd Stad Belgis.” Een zekere Magdalena „uytdermaten schoone ; dog van ontugtigen levens” speelt er haar parten „op hare slaepstede”. Een zekere Josyne van dezelfde soort wordt plechtig bijgezet in de hoofdkerk. Het krioelt er van Gordunen²³, Gandensen en oudgallische volkstammen, van „rossiaenen, potboeven ende telliorlekkers”. Het eindigt op een gebed in verzen voor „Heunistan zoone Baltazars” wiens ziel terecht kwam „in den eeuwigen viere / daer haer geen Pater zoud konnen zalveeren / Met duijzent Missen te celebreeeren / Of het gewydt waeter te prodigueeren ; / Nog zelfs geeney Heyligen door t’ intercederen”.

Geen mens snapt op wie hier bedektelijk gezinspeeld wordt. Vervier munt uit in dat genre. Het is een schotschrift zonder literaire waarde.

* * *

Dat hij evenwel op de literaire schansen tot beters in staat was, getuigt de verzenkrans geschreven ter gelegenheid van de onthulling van J. Palfyns cenotaaf in de Gentse St.-Jakobskerk. Een vooraanstaand geneesheer met wat dichtersbloed in de aderen, was de geschikte persoon om dat poëtisch bloemstuk ineen te rederijkeren. *Gedigt aan Mr Johannes Palfyn, Beruchten Ontleeder en Wond-beeler, toen zyn Praal-graf, vyftig jaren na zyne dood was opgeregt, Door de zorge en jonst, van het Genees- Heel- en Artzenykundig Genootschap : Binnen Gend, den XI. van Sprokkelmaand 1783 – Tot Gend, By de Weduwe S. Somers, in den Salamander.*

21. *Op. cit.*, 383.

22. In universiteitsbibliotheek Gent onder nr. G18106.

23. Over de betekenis van dat woord cfr. *Livre Blanc ou Révolution Gordune*, Gent, 1790.

Twintig strofen van zes verzen elk, bijna met Ledeganckse zwier, op een narratieve toon die een relaas uitspant van Palfyns tegenheden. Als het waar is dat een profeet in eigen land niet geëerd wordt, is dat spreekwoord zeker op Palfyn van toepassing, maar het „heeft den Batavier en Franschman noit verdrotten / Bywelke Gy, in spyt van Uwe Landgenoten, / Geagt wierd en gezogt”. /

Alles wat over de berooide levensavond van de Gentse anatoomchirurgijn overgeleverd werd, staat op verzen gezet. Hij „bleef een armen bloed.” We zijn de mening toegedaan dat Verviers gedicht er toe bijgedragen heeft rondom de Palfynfiguur een aureool van braafheid en onverdiende pechvogelschap te weven. Maar het „regtvaardig nageslagt” zal weer goedmaken wat de tijdgenoten tegenover Palfyn verknoeid hebben. Het zal nu beginnen „wyl Joseph heerscht / Wiêr Naam (so lang de zee word op en neer gedreven) / Wiêr wonderbaar beleit noit mensch vergeeten zal.”

De keizer-koster had in J. B. Vervier een goed propagandist en ogendienaar.

Twee jaar later werd voor een andere medische plechtigheid op Vervier een beroep gedaan. Zijn bijdrage wordt geïllustreerd, door de toespraak die hij er hield. *Redenvoering, ter Gelegenheid van het Vergunnen der Pryzen, door de Wel-Edele, Wyze en Voorzienige Heeren, de Vier Roeden en Leenmannen van de Casselrye den Audenburg van Gend, Aan de eerste Mededingeren der beide Kunnen, die in hunne Vroed-School uytgeschenen hebben; staatiglyk aldaar toegereikt, op den 16 July 1785. Door J. B. Vervier, Genees-heer van Haare Keizerlyke Majesteyts Legers in de Nederlanden. Te Gend by J. F. Vander Schueren, in de Breidel-stege.*

Die Vroed-School was tot stand gekomen onder de drang van de pijnlijke vaststelling dat de perinatale moeder- en kindersterfte in het graafschap Vlaanderen tijdens de laatste helft van de achttiende eeuw dramatische afmetingen had aangenomen. Te Ieper, te Gent, te Gistel, te Maldegem werden lessencyclussen ingelegd om de verloskundigen beter in hun vak te bekwamen, want het was duidelijk dat in de barre onwetendheid van die vaklui de oorzaak van de afschuwelijk hoge sterfte gelegen was.

Te Gent organiseerde de overheid tweemaal per jaar een cursus die de vroedvrouwen van de verschillende kasselrijen moesten bijwonen. De voornaamste initiatiefnemer en leraar was J. B. Jacobs, die te dier gelegenheid zijn zeer bekende en degelijke *Vroedkundige Oeffenschool* heeft geschreven²⁴.

De prijzen voor de leerlingen die in het eindeksamen uitgeblonken hadden, werden „staatiglyk toegereikt” en er werd een beroep

24. J. F. vander Schueren, Gent, 1784, 432 blz., met platen.

gedaan op een bijzonder man om de feestrede te houden. Het was J. B. Vervier, geneesheer van het keizerlijk leger in de Nederlanden. In die titulatuur ligt heel wat besloten. Dat Vervier als medicus in dienst van het leger werkte, wijst erop dat hij een vertrouwensman van het regime was. Het hoeft niemand te verwonderen, want hij was een vurig aanhanger van Jozef II en kwam daar voor uit.

De toespraak door Vervier gehouden, was in hoofdzaak een bedeling van felicitaties aan de heren landsbestierders voor hun wijs initiatief met die kursussen, plus een toemaatje met komplimenten voor de „mededingers der beide kunnen die uytgeschenen hebben”.

In een logge stijl die een niet gewone inspanning van de lezer vergt om er wat uit te snappen, houdt Vervier voor dat het baringsproces bij de in de natuur levende wezens geen grote moeilijkheden oplevert, en evenmin aan de primitieve mens. Daarentegen is de geboorte bij de beschaafde mens een gekompliceerde zaak geworden, die de medehulp van de „Weetenschap, met wat er van Tuygen toebehoorde” nodig heeft.

Vervier pleit dan voor een Vroedboek met uittreksels uit de beste „Vroedtraktaaten dat den leerling van meerder nut wezen zou, dan menigte gemeente Schryveren, die hun dikwils onder de hand vallen en wier gebruik meermaal zoo aanstotelyk en onnakoemelyk is, als hunne Lessen onbevatbaar zyn. Ik denk dat een goede erhaaling of resumatum, uit Hippocrates, Deventer, Smelly, Plenck en Hunter, om de oude met jonger Schryveren in overeenstemming te brengen, zou genoeg wezen.... Het is dit Boek, uw loon en eer, ô agtbaare Onderdaanen! van Joseph de tweede, de beste der Keizers, Onderhoorige van wyze Burgervaderen, Kweekelingen eens goede Meesters, het is dit Boek, zegge ik, ô deugdzaame Leerlingen, die thans U Edele naïver ten pryze word aangeboden; ontfangt dien uit het hart uwer Regeerders, uit de hand van die hem geschreven heeft en uwe naarstigheid opwekte, uit de hand van die U geleert heeft eerlyk de pligten uws beroeps te vervullen in alle gelegenheden die uwe hulpe afvorderen...”.

In de mond van Vervier is het een openbare belijdenis van zijn politiek geloof te meer. Tevens een hulde aan Jan Bernard Jacobs voor zijn onderricht, en een waardering voor zijn boek de *Vroedkundige Oeffenschool*.

Niets is ons bekend over de sprekersgaven van Vervier, wellicht hebben zij het aanhoren van die tekst aangenamer en bevattelijker gemaakt dan de lektuur bij de twintigste eeuwse lezer dat vermag.

Wat en hoe Vervier vijf zes jaar later in de *Excellente Print-Cronike* schreef, was toch een stuk leesbaarder, want anders zouden

de nieuwsgierige baliekluiers die op gepeperde nieuwsjes azen, te beklagen zijn geweest. Die *Redenvoering* was een stuk pedant akademisme waarin niemand de echte Vervier weervindt.

Hoewel de titelpagina noch het kolofon, noch de voorrede een aanwijzing behelzen, staat in de *Bibliographie Gantoise* van F. Vanderhaeghen²⁵ het volgende boek op de naam van Vervier aangegeven: *Aphorismen of Kortbondige Spreuken van Hippocrates, benevens deszelfs Wet en Onderrichtingen. Met een bekwaem Register en Woorden-Boeksken voorzien. Nevens d'aenmaeninge van den Heer N. Tulp. vertaelt door S. Blankaert, M. D. tot Amsterdam. Midsgaders de Regels van Pareus. - Tot Gend, By Adrianus Colier in de Burgstraete No. 95. - 1792.*

De Voor-reden waarvan vermoed kan worden dat ze van Vervier is, munt uit door een modern klinkende woordkeus en zinsbouw. De vertaler zegt de Hollandse tekst van S. Blankaert²⁶ te hebben afgedrukt „met dit verschil nochtans, dat wy deze zonder op zoo groote geleerdheyd en kunst te waenen in verscheyde plaetsen hebben moeten verbeteren. Hierom gelooven wy geen en geringen dienst bewezen te hebben, met dit Werkje zynde eenen uyttrek van het gene Hippocrates zoo de Genees- als Heel-kunst raekende geschreven heeft, in het Nederduyds voor te draegen; waardoor het ons mogelyk gelukken zal hunnen iver genoegzaam op-te-wekken om hun de uytleggingen in de zelve tael te doen betrachten ...”²⁷

Daarmee dient J. B. Vervier zichzelf aan als een bevorderaar van de taalkennis bij de artsen. Twintig jaar later zou hij nog op een uitdrukkelijker wijze onder woorden brengen wat de gevoelens zijn die hij koesterde voor de taal van de Nederlanden. Was dat taalbewustzijn de uitdrukking van een in hem sluimerend volksnationaal bewustzijn?

* * *

Onder de titel *Een onuitgegeven Gedicht van J. B. Vervier*²⁸ vertelt A. de Ceuleneer hoe hij er toe besloot dat een vrij lang dichtstuk door hem toevallig ontdekt, J. B. Vervier als auteur had. Het stuk bevond zich in een bundel vlugschriften afkomstig van Ridder Kamiel Vervier, zoon van dichter Karel August Vervier; deze bundel kwam in 1900 te Gent op een boekverkoop onder de hamer. Wat de identifikatie van het gedicht aangaat, kan ik

25. Dl. IV, 249.

26. Stefaan Blankaert (Middelburg 1650 - Amsterdam 1704) doctor in de wijsbeegerte en in de geneeskunde. Genoemd wordt zijn *Lexicon Medicum graecum-latinum*; dertien uitgaven 1669-1758.

27. *Loc. cit.*, 4 en 24.

28. *Versl. en Meded. Kon. Vl. Ac. v. Taal en Letterk.*, 1910, 23 blz.

mij bij A. de Ceuleneer aansluiten. Dat het gedicht omstreeks 1814-1815 opgesteld werd, is ook aan geen twijfel onderhevig, want het volgt al te duidelijk uit de bewoordingen zelf.

De Ceuleneer betitelt het : *Op het Herstel der Moedertaal in de zuidelijke Nederlanden*. Het is in twee zangen verdeeld, de eerste van 178, de tweede van 214 hexameters. De literaire waarde laat zich best kwalificeren door Vervier een plaatsje te gunnen in het voetspoor van Willem Bilderdijk ; er komen mooie verzen in voor. 's Dichters ontboezemingen zijn evenwel belangrijker.

De gebeurtenissen van 1814 doen Vervier besluiten : „de Belgen zyn hereend in eigen vaderland” (I, 16). Uit de kontekst volgt dat die Belgen diegenen zijn, in het zuiden, die Nederlands spreken, de taal die van oudsher de lingua Belgica genoemd wordt. Het is een „eer, dat wy als volk herleven” (I, 22).

Er is hier en daar wel spraak van Belgen, maar nooit van België, altijd van Neêrland ; „van de eedle taal der Belgen” (I, 42) nooit van Belgisch. „En ieder Belg bleef Belg, en Neêrland bleef een staat” (I, 102) zegt dienaangaande alles.

Ligt in de volgende verzen (I, 103-116) niet een verschrikkelijke aktualiteit ? „De tyd deed namaals 't vuur der helsche tweedracht koelen, / En d'onzin van 't verraad bemerken en gevoelen /, Maar 't wrokkend noodlot had zyn slagen niet volend, / En Braband, vry als 't was, was nog niet vry erkend. / – Gelukkig was 't ; maar niet gelukkig als 't kon wezen : / Zyn vryheid had den wil van vreemd gezag te vreezen, / En 't heiligst wat het had, zyn taal, door 't vreemd geluid, / Verdrongen, ging niet meer op 't redespoor vooruit ; / Zy scheen niet meer de taal voor Nederland geschapen, / Noch de eedle, die nooit boog voor banvloek noch voor wapen, / Zy derfde de eigenheid, de krachten en den wil / Van haar bestaan ; zy zwymde, en zweeg, vernederd, stil, / Terwijl in Brussels wal, op duizend vreemde tongen, / Der vreemden lofspraak klonk, haar tergend toegezongen. /”

Tien verzen verder komt het heimwee naar Nederland boven, nadat eerst het Zuiden zijn deel van de dichterlijke Sehnsucht heeft gekregen (I, 125-128) „Wat deedt gy, ander deel van 't oude Vaderland, / o Holland, dat, ontrukkt aan Spanjes slavenband ; / U zelf waart, heellyk vry, vermogend, groot en edel, / Vol schatten in Uw schoot” ?

De taal is de band die Noord en Zuid, door het beloop van de historie gescheiden, saamgehouden heeft „om, meer dan zegepraal en erelooft te winnen, / De door het lot verdeelde en afgescheiden zinnen / Te vieren in haar weelde en ryken overvloed, / En 't koord te zyn der liefde aan 't ons herlevend bloed.” (I, 160-164) En

voorts „Wat zyn twee eeuwen toch van reeds vergeten smarten, / Nu Neêrland zich verheft op eensgezinde harten ?” (I, 169-170).

Zo de eerste zang een vreugdekreet is op de hereniging van Noord en Zuid in één politieke staat (I, 102), dan is de tweede zang een dityrambe van vervoering op „der volken taal” (II, 1). „Ze geeft aan ieder volk zijn eigen zelfbestaan, / En schept der landen aard en wezen /” (II, 6-7). Zij is de voornaamste vertolkster van wat in 's mensen gemoed leeft en roert, het verwoordingsinstrument van 't geheugen, van de geschiedenis „'t is Neêrlands taal gewis” (II, 43).

Vervier memoreert de taalsnijdigheid van Hooft en Vondel. Zo „de altyd dienstbre Belg zyn waarde min veracht, / En overal zyn taal, gelyk zyn goud, gebracht ; /” (II, 80-81), dan zou „in hemelspraak vergood, haar poëzy, / Op meer gewonnen buit dan Frankrijks dichtkunst pragchen, /” (II, 88-90). Het Frans wordt tot de „wulpsche taal der Gallen” (II, 117) omgedoopt.

Het gaat voort. „Een oord als Neêrland is op andren bodem niet” (II, 144). „Vreemd goud, al is het echt, is valsch op Neêrlands grond” (II, 185). „Weest Neêrlandsch in uw taal, gelyk gy 't zyt in d'aadren” (II, 207). En Belgen „houdt, waar 't al ons smaadt, de fiere borst verheven /, Om waarde aan Neêrlands taal en Neêrlands naam te geven /” (II, 210-211). „'k Blyf met haar dweepen, en wil sterven in myn waan” (II, 132).

Zo er al mooie en evenwichtige verzen in het gedicht voorkomen, dat men als de zwanezang van J. B. Vervier kan beschouwen, dan kan het nog meer gelden als een geestelijk testament en de ultieme bevestiging van zijn overtuiging.

Als hij zozeer aan de vereniging van Noord- en Zuid-Nederland gehecht bleek te zijn, zal zijn libertijnse geest aan die uitbundige vreugde niet vreemd geweest zijn. Daarover echter bewaart hij het stilzwijgen ; hij ging op in het taalmotief om dat stilzwijgen in te kleden. Maar in de taalminnende verzen verneemt men de vreugde van iemand die het goed vindt dat taal en staatshorigheid elkander dekken. Toch ligt er nog een zekere afstand tot Verlooy met zijn *Verhandeling op d'Onacht der moederlyke Tael in de Nederlanden*, deze grootnederlandse belijdenis²⁹. Hetzelfde thema werd later door J. F. Willems overgenomen en voortgezet.

* * *

In zijn levensavond heeft Vervier zich op literaire en artistieke studies toegelegd³⁰. Men zegt dat hij een hartstochtelijk verzame-

29. H. Elias, *op. cit.*, 132.

30. F. V. Goethals, *op. cit.*, 383.

laar van kostbare kunstvoorwerpen was. De catalogi van verkopen van boeken, schilderijen, vazen en porcelein uit de nalatenschap van K. A. Vervier in 1839, en van J. H. Vervier in 1864, vermelden kleinodiën die, naar het schijnt ooit aan hun vader en grootvader, dokter J. B. Vervier hadden toebehoord.

J. B. Vervier overleed te Gent op 15 december 1817 ; hij was 67 jaar oud. De figuur van haar man moet bij de weduwe een zekere angst veroorzaakt hebben, want alle druksels en handschriften werden door haar vernietigd, uit vrees dat een spoor van zijn activiteit tijdens de Brabantse Omwenteling zou kunnen ontdekt worden. Waarom hing rond die man altijd een sluier van geheimhouding, alsof hij het licht moest schuwen ?

J. B. Vervier had twee zonen. De oudste werd doctor in de geneeskunde aan de Parijse fakulteit en vestigde zich in Frankrijk. De jongste, Karel August Vervier, werd bankier en ontvanger te Eeklo. Hij is de dichter en polemist, die wij bij herhaling in de loop van deze studie vernoemd hebben.

* * *

Hoe luidt het eindresultaat van de analyse van J. B. Verviers persoonlijkheid ? Waar moet hij geplaatst en hoe moet hij beoordeeld worden binnen het raam van een met historische gebeurtenissen zwaar geladen tijd ? Oefende hij als medicus invloed uit op de gang van het geneeskundig denken ? Had hij leerlingen, opvolgers, en maakte hij school ? Was hij vlaamsgezind, en stond hij doelbewust in de dienst van de Vlaamse gedachte ? Waar ligt zijn betekenis en zijn invloed ?

Een medisch denker was J. B. Vervier allerminst. Alles wijst erop dat hij een dapper en verkleefd geneesheer was, die zijn ambtsplicht tot en met het gevaarlijke toe vervuld heeft, die zijn felle politieke overtuiging opzij kon zetten om patiënten en medemenssen te helpen. Elke generatie en elke hardvochtige tijd brengt geneesheren voort die weten wat hun te doen staat, en die het ook doen, zonder meer. De schaarse medische geschriften van Vervier zijn niets meer dan een nederig bloempje in zijn knoopsgat.

Vlaamsgezind is dokter Vervier zeker geweest. In elk geval heeft hij nooit iets in het Frans geschreven. Hoe anders deed het b.v. de Gentse chirurg Jozef Kluykens (1771-1843), die te gelegenertijd de flamingant uithing, doch slechts in het Nederlands schreef wanneer het voor opvallende redenen in zijn kraam te pas kwam³¹.

31. L. Elaut, *Joz. Kluykens, de laatste chirurgijn, de eerste chirurg*, in : *Kultuurleven*, mei 1952.

Maar het komt mij voor dat Vervier niet even berekend de bevordering van de Vlaamse gedachte en van het Vlaamse volksbewustzijn gestimuleerd heeft als sommige van zijn medische tijdgenoten dat gedaan hebben, en zoals het o.m. werd gemotiveerd door het Genootschap ter bevordering van Genees- en Heelkunde te Antwerpen in 1798³². Als nederlandsschrijvend medicus in de belangrijkste stad van het graafschap Vlaanderen, heeft Vervier de verfransing, die een stadverschijnsel was, niet in de hand gewerkt.

Na afloop van de Franse bezetting, schreef hij een vlammend gedicht dat overliep van liefde voor de Nederlandse taal en de Nederlandse stam. Wanneer men Elias'³³ stelling aanneemt dat de taal de weg baant naar een nationaal reveil, moet men J. B. Vervier in het flamingantische kamp onderbrengen. Er zijn in elk geval geen formele indikaties om het niet te doen.

De persoon van J. B. Vernier was een pregnante. In zijn psyche was er geen weifeling. Meer dan eens heeft hij zijn aanhankelijkheid aan Jozef II en diens Verlichtingsideeën lucht gegeven. Doch daarnaast staat het duistere mollenwerk van de *Print-Cronike* en andere geschriften. Is zo iets alleen te begrijpen door de afschuw van de auteur voor ostentatie?

Het schijnt onvoldoende. We geloven dat het bij hem berekend was. Vrees om aan de gevolgen van een openbare belijdenis te ontkomen was het niet, want in meer dan één gelegenheid heeft hij bewezen het te durven opnemen tegen diegenen die te Gent het schoon weder en de gangbare opinie maakten. Zelfs tegen gevaarlijke gezagdragers.

De volkspsyche laat zich gemakkelijk beïnvloeden door, en houdt van klandestiene werking. Vervier was daarvan diep overtuigd, en heeft die methode toegepast om invloed te krijgen. Hij schuwde het licht niet, doch hij wist ook dat sluiptrappen efficiënte wegen zijn om aanhangers te winnen. Het is een weinig sympatieke kentrum van zijn persoonlijkheid.

Vervier kan men onderbrengen bij diegenen wier werking tot ver in de negentiende eeuw doordrong, en kulmineerde in het *Geuzenlied* van 1872, in de stichting van de Vlaamse vrijzinnige studentenvereniging *'t Zal wel Gaan*, in het liberale flamingantisme van Julius Vuylsteke, Max Roosees, Paul Fredericq, J. Mac Leod, Hippoliet Meert, en anderen.

Leerlingen en voortzetters van zijn sluikwerking heeft Vervier gehad in C. M. Spanoghe (1758-1829) met *Den Paepse-Winkel* te

32. Zie hun manifest in H. J. Elias, *op. cit.*, 159.

33. *Op. cit.*, 169.

Antwerpen, en in Karel Broeckaert (1767-1826) met *De Syssepanne ofte den Estaminé der Ouderlingen* te Gent. In deze laatste stad zou weldra Norbert Cornelissen (1769-1849) ageren, zij het op een minder bedekte dan toch op een manier die dezelfde resultaten zal opleveren als die van J. B. Vervier, en parallel met haar uitmondde in het flamingantisme van de niet dubieuze vrijzinnigen omstreeks het jaar 1900.

Zo gezien was J. B. Vervier een hoofdwieltje uit het raderwerk dat de denkbeelden van de Verlichting in Zuid-Nederland deed ingang vinden, en een zekere snelheid hielp bereiken. Hij was een raddraaier op verre afstand.